

ELEMENTARZ
D L A
PŁCI MĘSKIEY
NOWYM SPOSOBEM
y Użytecznym
UŁOŻONY

PRZEZ
X. F. P.

Za dozwoleniem Zwierzchności

Roku Pańskiego 1777.

W Ł O W I C Z U
w Drukarni J. O. Xcia PRYMASA
Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego.

PRZEDMOWA.

Wychowanie dobre, zawisło od dobrych Początków. Dobre Początki są, które szczepią grunty dobry w Duszy czyniąc ją y dowcipną y cnotliwą. Dobre początki są, które stawiają przed oczy Ciału, czym się użytecznie bawić może, czym żyć wygodnie, czym swoje y drugich zdrowie ratować: aby tak Człowiek z Duszy y z Ciała złożony uczył się y sobie y drugim być użytecznym.

Początki wychowania biorą od ELEMENTARZA, który ieżeli tylko má za cel nauczyć czytać, czyni krzywdę Dziecięciu: bo czemuż Dziecie ucząc się czytać, nie może się uczyć poznawać y pamiętać tych rzeczy, któreby mu się zgodziły ná całe życie?

Dla czego ELEMENTARZ ten zamyka wielorakie Początki. W Pierwszym Rozdziale służy do poznania LITER, ich składania y czytania Pisma. Prędzey y łacniey nauczyłby czytać Bakalarz, gdyby razem pisać uczył, albo każąc suchym piórem po Literach wodzić, albaliteż ręką swoją, rękę Dziecięcia ujęwszy, z nim razem pisząc, poki się sama Dziecięcia ręka nie wprawi: bo tak y prędzey poymie Literę, y onych do wyrażenia myśli swych zażyje. Po poznaniu Liter uczyć poznawać liczbę, którey łacniey nauczy ukazując ná Tablicy lub ná Papierze, niż z Książki. Drugi Rozdział służy do Modlitwy, którey kazać uczyć się ná pamięć, aby y bez Książki umiało Dziecie chwalić Pána B O G A. Trzeci Rozdział służy do poznania Wiary y Obyczajów. Rzeczy w nim zawarte kazać Dziecięciu swoimi słowy mówić, zadając mu pytania. W Czwartym Rozdziale dać się wiadomość o Gospodarstwie, a w Piątym o zachowaniu zdrowia przez LEKARSTWA, które oba Rozdziały, aby nie tylko czytało Dziecie, ale też rozumiało y pamiętało, czynić mu pytanie, y kazać swoimi słowy mówić. Sprawi to w nim ciekawość, a zatym większą ochotę poznania tych rzeczy

rzeczy y w czasie przywiedzenia do skutku. Nie są one
nad wiek dziecinny, który zdolnym być sądzą do pojęcia
Tajemnic Boskich pod zmysły nawet nie podpadających.

R O Z D Z I A Ł I.

O Literach y Ich składaniu.

A B C D E E F G
H I K L M N O P
Q R S T U V W
X Y Z.

A B C D E F F G H I K L
Ł M N O P Q R S T U V
W X Y Z.

A a b c c d e e f f f g h i k l m n n
o o p q r s s t u v w x y z z z.

Ab

eb

ib

ob

ub

Ac

ec

ic

oc

uc

A 2

Ad

Ad	ed	id	od	ud
Af	ef	if	of	uf
Ag	eg	ig	og	ug
Ah	eh	ih	oh	uh
Ak	ek	ik	ok	uk
Al	el	il	ol	ul
Am	em	im	om	um
An ^{ylk}	en	in	on	un
Ap	ep	ip	op	up
Ar	er	ir	or	ur
As	es	is	os	us
At	et	it	ot	ut
Ax	ex	ix	ox	ux
Az	ez	iz	oz	uz

Abr	ebr	ibr	obr	ubr
Acr	ecr	icr	ocr	ucr
Adr	edr	idr	odr	udr
Afr	efr	ifr	ofr	ufr
Agr	egr	igr	ogr	ugr
Anc	enc	inc	onc	unc
Ans	ens	ins	ons	uns
Ant	ent	int	ont	unt
Aps	eps	ips	ops	ups
Ars	ers	irs	ors	urs

Ba

2210717

Ba	be	bi	bo	bu
Ca	ce	ci	co	cu
Da	de	di	do	du
Fa	fe	fi	fo	fu
Ga	ge	gi	go	gu
Ha	he	hi	ho	hu
Ja	ie	ii	io	iu
Ka	ke	ki	ko	ku
La	le	li	lo	lu
Ma	me	mi	mo	mu
Na	ne	ni	no	nu
Pa	pe	pi	po	pu
Ra	re	ri	ro	ru
Sa	se	si	so	su
Ta	te	ti	to	tu
Va	ve	vi	vo	vu
Xa	xe	xi	xo	xu
Za	ze	zi	zo	zu

Bla	ble	bli	blo	blu
Bra	bre	bri	bro	bru
Cla	cle	cli	clo	clu
Cra	cre	cri	cro	cru
Dla	dle	dli	dlo	dlu
Dra	dre	dri	dro	dru
Fla	fle	fli	flo	flu
		A 3		Fra

Fra	fre	fri	fro	fru
Gra	gre	gri	gro	gru
Hla	hle	hli	hlo	hlu
Kla	kle	kli	klo	klu
Mla	mle	mli	mlo	mlu
Pla	ple	pli	plo	plu
Sta	ste	sti	sto	stu
Stra	stre	stri	stro	stru
Tra	tre	tri	tro	tru
Wla	wle	wli	wlo	wlu
Zla	zle	zli	zlo	zlu

Bza	bze	bzi	bzo	bzu
Cza	cze	czy	czo	czu
Dza	dze	dzi	dzo	dzu
Gza	gze	gzi	gzo	gzu
Lza	lze	lzi	lzo	lzu
Mza	mze	mzi	mzo	mzu
Wza	wze	wzi	wzo	wzu

Brza	brze	brzi	brzo	brzu
Drza	drze	drzi	drzo	drzu
Grza	grze	grzi	grzo	grzu
Hrza	hrze	hrzi	hrzo	hrzu
Krza	krze	krzi	krzo	krzu
Mrza	mrze	mrzi	mrzo	mrzu
				Prza

Prza	prze	przi	przo	przu
Strza	strze	strzi	strzo	strzu
Trza	trze	trzi	trzo	trzu
Wrza	wrze	wrzi	wrzo	wrzu
Zrza	zrze	zrzi	zrzo	zrzu

O Liczbie patrz przy końcu.

R O Z D Z I A Ł II.

o M O D L I T W I E

P A C I E R Z

*W Imie Oycy †, y Syna †, y Ducha
Świętego †, Amen.*

OYcze nasz, któryś ieſt w Niebieſiech, ſwięć ſię Imie Twoie, przyidź Kró-
leſtwo Twoie, bądź wola Twoia, iako
w Niebie, tak y ná ziemi. Chleba naſze-
go powszedniego day nam dziaſiay, y od-
puść nam winy naſze, iako y my odpu-
ſzczamy winowaycom naſzym. Y nie-
wodź nas ná pokuſzenie, ále nas zbaw
odezłego, Amen.

ZDrowaś MARYA łaski pełna, Pan
z Tobą Błogoſławionaś Ty między
Niewiaſtami, y błogoſławion Owoc ży-
wota Twego JEZUS. Święta MARYA
Matko Boża modl ſię za nami grzeſznemi
teraz y w godzinę śmierci naſzey, Amen.

Wierzę w BOGA Oycy Wſzechmo-
gącego, Stworzyciela Nieba y zie-
mi:

mi: Y w JEZUSA Chrystusa Syna Iego
iedynego Pána naszego, który się począł
z Ducha Świętego, narodził się z MARYI
Dziewice, Umęczon pod Pontskim Piła-
tem, ukrzyżowan, umarł y pogrzebion.
Zstąpił do piekłów, trzeciego dnia Zmar-
twychwstał. Wstąpił ná Niebiośa, siedzi
ná Prawicy B O G A Oycza Wszechmoga-
cego. Z tamtąd má przyiść sądzić żywych
y umarłych. Wierzę w Ducha Świętego,
Święty Kościół powszechny, Świętych
obcowanie, grzechów odpuszczenie, cia-
ła zmartwychwstanie, y żywot wieczny,
Amen.

Wzywanie Wszystkich Świętych.

WSzyscy Święci, których szczęśliwą
śmiercią zebranych dziś szczę-
śliwą wiecznością B O G udarował.

Wszyscy Święci mego Imienia, mo-
iey Ojczyzny, y Patronowie moi Mie-
fięczni wszyscy.

Wszyscy Święci urodzenia y Stanu
mego.

Wszyscy Święci, którym poświę-
cony iest dzień ten, któregom się ia
urodził.

Wszyscy Święci, którym poświę-
cony iest dzień ten, którego ia mam
umrzeć.

Wszyscy Święci y Święte Boże,

Wy

Modlę się za mną.

Wy osobliwie, którzyście w miłości Bo-
żey nad innych górowali, modlcie się za
wszystkich dziś się rodzących y dziś ko-
nających. Uproście mi od Ukrzyżowa-
nego JEZUSA szczęśliwą śmierć y szczę-
śliwą wieczność, Amen.

Wierzę, mam nadzieję, kocham y wiel-
bię Cię najpiękniejszy y najlepszy
nadewszystko Boże moy, y dla tego za
grzechy moje żałuję, y pragnę bardziey
żałować y spowiadać się. Żałuję nade-
wszystko, żem Cię tak niewdzięczny obra-
ził Boże moy y wszystko. Ná podzięko-
wanie y zadość uczynienie, ofiaruję To-
bie dnia dzisieyszego y całego życia mo-
iego sprawy y momenta wszystkie, łą-
cząc ie ze łzami wszystkich Świętych po-
kutujących, ze wszystkimi kroplami łez
y Krwi Jezusowey, ze wszystkimi zasłu-
gami JEZUSA y MARYI y wszystkich
Wybranych Twoich, abym Ciebie wi-
dzieć y kochać razem z Niemi, y razem
z Tobą zaśluził ná wieki, Amen.

O! Páni moja Święta MARYA, iá się
Twoiey łasce y osobliwey straży, y
wnętrznościom miłosierdzia Twego, dzi-
sia y każdego dnia, y w godzinę zeyścia
mego, Duszę moję, y ciało moje Tobie
polecam, wszystkę nadzieję y pociechę
moję,

moję, wszystkie uciski y dolegliwości moje, żywot y koniec żywota mego Tobie poruczam, aby przez Twoję najsłodsza przyczynę y przez zasługi Święte Twoie, wszystkie uczynki moje były sprawowane y rządzone według Przenajświętszey Twoiey y Syna Twego woli, A.

Błogosławionego MICHAŁA Archaniola Twego, prosimy Cię Panie, niech nas broni przyczyna, y do żywota wiecznego doprowadzi.

Aniele Strożu moy mnie Tobie poruczonego strzeż, broń odewszego złego.

AKTY CODZIENNE.

O! Moy Boże wierzę mocno, cokolwiek mi Kościół Święty do wierzenia podaie, boś Ty to wszystko objawił, który ani możesz się omylić, ani chcesz mnie omylić.

Mam nadzieję o! moy Boże przez nieskończone zasługi JEZUSA Chrystusa dostać odpuszczenia grzechów moich, łaski do zbawienia y chwały wieczney, boś Ty obiecał, któryś jest wierny w Twoich obietnicach.

Kocham Cię o! Stworco y Oycze moy Boże nadewszystko, boś Ty jest nieskończenie dobry y miłości najgodniejszy.

Kocham bliźniego mego iako mnie samego dla miłości Twoiey.

Zauię

Załuię serdecznie, żem Cię BOGA, którego kocham nadewszystko, obraził: obiecuę więcej nie grzeszyć osobliwie śmiertelnie, y szczerze się spowiadać.

Toż samo kródzey: Wierzę, mam nadzieię, kocham Cię nadewszystko Boże moy y wszystko iedyne Dobro moje, y dla tego załuię za grzechy moje, obiecuiąc więcej nigdy, osobliwie śmiertelnie nie grzeszyć.

JEZUS, MARYA, JOZEF, JOACHIM y ANNA, moje naymilsze kochania, chcę żyć, chcę y umierać w miłości y dla chwały Wafzey.

Niech będzie pochwalony Przenayświętszy SAKRAMENT, prawdziwe Ciało y Krew Pána naszego JEZUSA Chrystusa.

Chwała Oycu, y Synowi, y Duchowi Świętemu, iák była ná początku, y teraz y zawsze y ná wieki wieków, Amen.

Boże bądź miłościw mnie grzesznemu.

W Imie Oyca, y Syna, &c.

M O D L I T W A

Przed iedzeniem.

W Imie Oyca † &c. Błogostawcie

&. Błogostawcie.

OCzy wszystkich w Tobie mają ufność Panie, á Ty daiesz im pokarm czasu potrzebnego, otwierasz Ty rękę Twoię, y napeł-

y napełniaśz wszelkie zwierze błogostawieństwem, który żyjesz y króluiesz ná wieki wieków, Amen.

Błogostaw nas Pánie † y te Dary Twoie, które z Twoiey szczodroblivości pożywać mamy przez Chrystusa Pana naszego, Amen.

DZIEKCZYNIENIE

Po iedzeniu.

W Imie Oyca, y Syna &c.

Dziękuiemy Tobie Wszechmogący Boże za wszystkie Dobrodzieystwa Twoie, który żyjesz y króluiesz ná wieki wieków, Amen. Kirye eleyson, Chryste eleyson. Kirye eleyson. *Oycze nasz &c.* Y nie wódz nas ná pokuszenie &. Ale nas zbaw odezłego. *Niech będzie Imie Pańskie błogostawione &. Teraz y zawsze y ná wieki wieków.*

Modlmy się: Racz Panie nagrodzić sówicie wszystkim Dobrodzieiom naszym dla Imienia Twego żywotem wiecznym, A.

Błogostawmy Pánu. &. BOGU chwała. A Dusze wiernych zmarłych niech odpoczywają w pokoju wiecznym, &. Amen.

M O D L I T W A

Którą mówią, kiedy dzwonią ná Pacierze: rano, o południu y w wieczor.

ANioł Pański zwiastował Pannie MARYI, y poczęła przez Ducha Świętego. *Zdrowas MARJA &c.*

Oto Iá Służebnica Pána mego, niechże mi się stanie wedle słowa Twego.

Zdrowas MARYA &c.

A Słowo stało się Ciałem, y mieszkało między nami. *Zdrowas MARYA &c.*

Modlmy się.

L Askę Twoię prosimy Pánie wley w serca nasze, áby, którzyśmy zá Anielskim Zwiastowaniem Chrystusa Syna Twego Wcielenie poznali, przez Mękę Iego y Krzyż do chwały Zmartwychwstania byli doprowadzeni. Przez Chrystusa Pána naszego, Amen.

A Duszę wiernych zmarłych niech odpoczywają w pokoju wiecznym, Amen.

Przeestroga Tych Modlitw iest dość dla poczynającego uczyć się Dziecięcia. Kiedy zaś czytać dobrze będzie umiało, dać mu do modlenia się: *DZIENNIK, OŁTARZ ZŁOTY, OFICIUM &c.* gdzie więcej Modlitw znajdzie.

R O Z D Z I A Ł III.

O Rzeczach do Wiary y Obyczajów należących.

Człowiek pod utratą zbawienia powinien wiedzieć y wierzyć: *Naprzód* że BOG iest. *Powtore* że BOG karze zá złe uczynki, á płaci zá dobre. *Potrżecie* że BOG iest w TROYCY Świętey iedyny, *Poczwarte* że Syn Boży JEZUS Chry-
stus

stus wtora Osoba TROYCY Przenay-
świętszey stał się Człowiekiem. *Popiąte* to
wszystko, co się zawiera w Składzie Apo-
stolskim albo *Wierzę w Boga &c.* *Poszoste*
to co, się zawiera w Pacierzu albo *Oycze*
nasz &c. *Posiodme* Dzieścioro Boże Przy-
kazania, y Przykazania Kościelne. *Poosme*
SAKRAMENTA Święte. *Nakoniec* po-
winien każdy wiedzieć obowiązki stanu
swego.

Pytanie Co jest BOG. *Odpowiedz* Jest
Stworzyciel Nieba y ziemi y wszystkich
rzeczy. P. *Gdzie jest BOG?* O. W Niebie,
ná ziemi, y ná każdym mieyscu. P. *Coż*
z tego że BOG jest wszędzie? O. Oto
wszędzie wie y widzi, cokolwiek czło-
wiek myśli, mowi, y czyni. A przeto ma
człowiek wszędzie dobrze żyć, BOGA
nie obrażać, bliźniemu krzywdy nie czy-
nić, będąc pewnym że to nadgrody: ina-
czej kary nie uydzie. P. *Wiele jest Bo-*
gów? O. Ieden we trzech Osobach, co
nazywamy TROYCĄ Świętą. P. *Co*
jest TROYCA Święta? O. BOG Ociec,
BOG Syn, BOG Duch Święty. Trzy
Osoby, á ieden BOG: bo te wszystkie
trzy Osoby mają iedną á nierozdzielną Na-
turę Boską. P. *Możesz być tego iakie podo-*
bieństwo? O. Jest w samey Duszey ludzkiej,
którą BOG stworzył ná Obraz y podo-
bieństwo

bieństwo swoje, która będąc iedną, má trzy siły: *Rozum, Wola, y Pamięć?* P. *Kto cię stworzył?* O. *Pán B O G.* P. *Ná co?* O. *Abym Go znał, kochał, chwalił, y z Nim w Niebie był.* P. *Kto odkupił?* O. *Syn Boży.* P. *Kto do Wiary S. powołał?* O. *Duch Święty.* P. *Która Osoba TROJ-
CZ Świętey stała się Człowiekiem?* O. *Wto-
ra, to iest Syn Boży.* P. *Czy przestał Syn
Boży być Bogiem stawszy się Człowiekiem?*
O. *Nie, lecz był oraz Bogiem y Czło-
wiekiem, bo miał w sobie dwie Natury
Bożką y ludzką, á iedną tylko Osobę Bo-
żką.* P. *Co to iest stać się Człowiekiem?* O.
*Iest to przyiać Ciało y Duszę taką, iaka
iest Dusza y ciało nasze.* P. *Gdzież się stał
Syn Boży Człowiekiem?* O. *W żywocie
Nayświętszey Panny.* P. *Dlá czego Syn
Boży stał się Człowiekiem?* O. *Dlá zbawie-
nia naszego, áby przez Mękę y śmierć
swoię, którą poniośł ná Krzyżu, otworzył
nam Niebo, które dla grzechu Adamowe-
go zamknięte było, abyśmy po śmierci
w Niebie byli.* P. *Izaliż człowiek po śmier-
ci żyje?* O. *Człowiek má w sobie dwie
rzeczy: Ciało y Duszę, które przez cho-
robę, lub inny przypadek z sobą się roz-
łączają. Bo skoro ciało staie się niesposo-
bne do funkcyi swoich, Dusza z niego
wychodzi y z nim się rozłącza. Co nazy-
wamy*

wamy śmiercią. P. *Gdzież Dusza wycho-
dzi?* O. Zostawiwszy ciało na tym świe-
cie, sama iako nieśmiertelna idzie na dru-
gi świat mieszkać *do Nieba* lub *do Piekła*:
tam gdzie w życiu swoim założy. P. *Coż
to jest Niebo?* O. Jest miejsce, gdzie lu-
dzie dobrze żyjący, y Przykazania Boże
y Kościelne zachowujący BOGA widzą,
y z nim przy wszelkiej rozkoszy żyją na
wieki. P. *Coż to jest Piekło?* O. Jest miej-
sce, gdzie ludzie źle żyjący y w grzechu
śmiertelnym bez Pokuty umierający cier-
pią męki wieczne, y nigdy BOGA nie wi-
dzą. P. *Czyż nie macz miejsca innego, gdzie
takż Dusze męki cierpią?* O. Jest miej-
sce, które się nazywa *Czyszciec*, gdzie Du-
sze w łasce Boskiej, to jest bez grzechu
śmiertelnego schodząc z tego świata, albo
że iego nigdy nie popełnili, albo że zań
pokutowali, dostają się, y do czasu cierpią.
P. *Pokiż tam cierpią?* O. Poty, poki albo
same nie odcierpią, albowi też przez Msze
Święte, y inne pobożne uczynki ludzi ży-
jących za nich ofiarowane, nie wypłacą
się BOGU. P. *Co jest grzech?* O. Jest
prześcapienie Przykazania Bożego, lub Ko-
ścielnego. Y nazywa się grzech *Śmiertel-
ny*, który jest ciężką obrazą Pana BOGA,
a *Powszedni*, który jest lekką obrazą Pana
BOGA. P. *Wiele jest Przykazań Bożych?*
O. Dziesięć, Dziesięć.

Dziesięcioro Boże Przykazania.

JAm jest Pán B O G twoy, którym cię wywiódł z ziemi Egipskiej z domu niewoli.

1. Nie będziesz miał Bogów cudzych przedemną.
2. Nie będziesz brał Imienia Pána B O G A twego nadaremno.
3. Pamiętay, abyś dzień święty święcił.
4. Czcij Oycę twego y Matkę twoię.
5. Nie zabijay.
6. Nie cudzołoż.
7. Nie kradniy.
8. Nie mow ná przeciw bliźniego twego fałszywego świadectwa.
9. Nie pożaday żony bliźniego twego.
10. Ani domu, ani roli, ani sługi, ani słuźebnice, ani wołu, ani ośła, ani żadney rzeczy, które ięgo są.

Miłuy Pána B O G A twego ze wszystkiego serca twego, ze wszystkiey Duszey twoiey, ze wszystkiey myśli twoiey; A bliźniego twego iako siebie samego.

P. Wiele iest Przykazań Kościelnych

O. Pięć.

1. Postanowione od Kościoła dni święte święć.
 2. Mszy Świętey w każde Święto słuchay.
 3. Nakazane w pewne dni Posty, y od niektórych pokarmów wstrzymywanie zachoway.
 4. Raz w Rok przynajmniey spowiaday się: Takoz Przenajświętszy SAKRAMENT przynajmniey raz w Rok y to około Święta
- B** Wielka.

Wielkanocnego przyimuy w własney Parafii, lub indziej za pozwoleniem swego Pasterza. 5. Dzieściny wiernie oddaway.

P. *Wiele iest Sakramentow?* O. Siedm. Chrzezt, Bierzmowanie, Ciało y Krew Pańska, Pokuta. Ostatnie Pomazanie. Kapłaństwo y Małżeństwo.

P. *Co sprawuie Chrzezt?* O. Gładzi grzech pierworodny we wszystkich y uczynkowe w tych ktorzy ie przed przyjęciem Chrztu S. popełnili: a wszystkich czyni Chrześcianami.

P. *Co sprawuie Bierzmowanie.* Daie łaski Boże do wytrwania w Wierze S.

P. *Co sprawuie Sakrament Ciała y Krwi Pańskiej?* O. Pośila Dufze na żywot wieczny.

P. *Gdzież to iest Ciało y Krew Pańska.* O. w kaźdey Hostyi poświęconey pod Osobami Chleba, a w Kielichu pod Osobą wina y wody.

P. *Czy iestże Chleb y Wino razem z Ciałem y Krwią Pańską?* O. Niemasz. Lecz za wymowieniem słow od Kapłana, Jstota Chleba y Wina zamieniła się w Ciało y Krew Pańską, a tylko zostały same Osoby, znaki, czyli przymioty Chleba y Wina: to iest, smak, kolor y figura.

P. *Czy iestże tam Pan JEZUS żywy.* O. Tak

Tak: iest żywy y prawdziwy BOG y Człowiek to iest z Duszą, Ciałem y Bóstwem,

P. *A kiedy łamią Hostyą, czy się łamie Pan JEZUS.* O. Nie. Lecz tylko łamią się przymioty Chleba: a w naymnieyszey odrobinie iest cały Pan JEZUS, iako był y w całej Hostyi niełamaney: á przeto całego Go pożywa Człowiek.

P. *Możesz być tego iakie podobieństwo.* O. Może być to. We zwierciadle by naywiększym poki iest całe, patrzący Człowiek iedną twarz widzi. Niechże Zwierciadło połamię, w każdej Jego cząstce swoją całą Twarz uyrzy.

P. *Czy wolno Komunikować iadłszy.* O. Nie wolno: lecz mający komunikować powinien nic nieieść, ani pić zacząwszy od północy dnia tego, którego ma komunikować. P. *Na co służy SAKRAMENT Pokuty?* O. Na odpuszczenie grzechow. P. *Co iest Spowiedź?* O. Jest wyznanie grzechow przed Kapłanem dla odpuszczenia ich.

P. *Czego trzeba do dobrej Spowiedzi?* O. *Nayprzód* przypomnieć grzechy. *Powtórę* wypowiedzieć przed Xiędzem, y iezeli są ciężkie, wyrazić liczbę ich. *Potrzecie* żałować że niemi BOGA obraził y na się rozgniewał. *Poczwarte*: chcieć szczerze poprawić się, y więcej nie grzeszyć.

P. Na co służy SAKRAMENT ostatniego Pomazania. O. Umacnia Dufzę przeciw pokusom przy śmierci, gładzi grzechy, znosi karę za grzechy, y zdrowie ciała podczas przywraca.

P. Na co służy SAKRAMENT Kapłaństwa? O. Daie moc Mszy S. odprawowania, Spowiedzi słuchania, poświęcania rzeczy, nauczania ludzi &c.

P. Na co służy SAKRAMENT Matrzeństwa? O. Leczy pożądliwość ciała y daie łaski potrzebne do wychowania Dzieci. *P. Wiele jest Cnot Teologicznych?* O. Trzy: Wiara nadzieia y miłość.

P. Co to jest wierzyć? O. Jest uznawać za prawdę to wszystko, cokolwiek Kościół Święty do wierzenia podaje dla tego, iż to BOG objawił.

P. Co to jest mieć nadzieję. O. Jest żądać y spodziewać się od Pana BOGA odpuszczenia grzechow, łaski do zbawienia, y błogosławieństwa wiecznego dla tego że dla zasług Chrystusa Pana BOG to obieca w obietnicach swoich wierny y mocny.

P. Co jest kochać Pana BOGA. O. Jest szacować y przenosić Pana BOGA nad wszystkie stworzenia dla tego iż on jest naywyższe Dobro y dla swych nieskończonych doskonałości poszanowania y miłości naygodniejszy.

P. *Wiele jest grzechow Głównych?* O. Siedm. Pycha, Łakomstwo, Nieczystość. Gniew, Zazdrość, Obzarstwo, Lenistwo,

P. *Które są grzechy Pomsty wołające?* O. Zaboystwo. Grzech Sodomski, uciśnienie Wdów y sierot, płacy sługom y robotnikom zatrzymanie.

P. *Które są uczynki miłosierne.* O. Duchowne są te siedm: Nieumiejętnych nauczać, grzeszących poprawiać, potrzebnym radzić, smutnych cieszyć, urazy cierpliwie znosić, winy darować, za żywych y umarłych modlić się. Cieleśne są takż siedm: Głodnego nakarmić, pragnącego napoić, nagiego przyodziać, chorych nawiedzać, więźnia wybawić, podróżnego w Dom przyjąć, umarłych grześć.

P. *Które są rzeczy ostateczne?* O. Tęczę: Śmierć, Sąd, Piekło y Niebo.

P. *Co za powinność Dzieci ku Rodzicom?* O. Powinni Rodziców kochać, szanować y słuchać. Dla czego grzeszą: ich gniewając, łając, przeklinając, biiąc, w potrzebie niewspomagając, zasmucając, przeciw ich woli co czyniąc &c.

P. *Co jest za powinność Rodziców ku Dzieciom?* O. Powinni ich karmić, odziewać, nauczać przez się lub przez drogich cokolwiek należy do zbawienia y dobrych obyczajów, opatrzyć sposob do dalszego ży-

cia przez rzemioſto, lub handel, lub naukę, lub robotę &c. Synóm: á Corkom przyzwoity poſag y wyprawę &c.

P. *Co za powinność ſług y Poddanych ku ſwym Panom y Przełożonym?* O. Słudzy y poddani powinni Panom ſwoim y Przełożonym prawie to ſamo co Dzieci Rodzicom, to ieſt: kochać ſzanować y ſłuchać. Zkąd grzeſzą: ieſli nierobią, nie ſłużą wiernie, krzywdę czynią, przed terminem bez wielkiej barzo przyczyny odchodzą. Jeſli nie ſą poſлуſzni, gniewaią gardzą, obmawiaią &c.

P. *Co za powinność Panow y Przełożonych ku ſługom y poddanym?* O. Powinni przyzwocie karmić, wygodę czynić, zapłaty nie zatrzymywać, nad powinność pracą nie obciążać, po terminie do ſłużby niezniewalać; aby dobrze y ſwiątobliwie żyli, przeſtrzegaiąc.

P. *Co za powinność Człowieka iednego ku drugiemu?* O. Powinność tę mamy dokładnie podano we dwóch maxymach *naprzód* co chcecie aby wam czynili ludzie, y wy też im czyńcie. *Powtore.* Czego ſobie nie życzysz tego drugiemu nieczyń. Ztąd idzie: iż gdy chcemy, aby nas ludzie ſzanowali, dobrze o nas mowili, w przygodach ratowali, w potrzebie wſpomagali &c: czyńmyż to drugim. *Y przeciwnie nie-
życzym*

życzym aby nas krzywdzono, obmawiano, łaiano, bito &c: nie czynimy drugim: słowem kochaymy bliźniego iako nas łaiamy.

R O Z D Z I A Ł IV.

O GOSPODARSTWIE WIEJSKIM.

REGUŁY. 1. Dobry Gospodarz powinien uważać cały swój roczny przychód, jeżeli mu do nowego stania. 2. Jeżeli w czym potrzebuje niedostatek lub do wyżywienia się, lub do zasiewu, niech w czasie, poki zboża niepodrożeją opatrzy się. 3. Wydatku większego nad dochód niech nigdy nieczyni: owszem mniejszy dla przygody: dla czego niech ani Czeladzi, ani bydła więcej niechowa, iak wykarmić może. 4. Niech siebie najwięcej tego zboża, które z doświadczenia na jego roli najlepiej się rodzi. 5. Jeżeli wiele ma potomstwa, niech na służbę oddaie, a z ich jurgieltu potrzebom swoim dogadza. 6. Niech się funduje w Jarzyny: Kapustę, Buraki, Rzepy, Marchwie, Pasternaki a najwięcej w kartofle, które bardzo oszczędzają chleba. 7. Niech na Sol, żelazo, podatki, szuka Pieniędzy albo z zarobku najmując się na robotę, albo z przędzy DREW, Węgli, Nabiału, Ptaszka, Miodu, Chmielu, warzywa &c: nietykając zboża,

chybaby zbytecznie zarodziło, y nad przygodę zbywało. 8. Niech dobrze uprawia rolę, a mniej sieie: to lepszy odniesie pożytek niż na źle uprawionej, lub więcej zasianej. 9. Niech konie bydło zaprowadza wielkiego gatunku, bo są y do pracy silniejsze, y popłatniejsze, y do żywności sporsze. 10. Niech iakikolwiek prowadzi handel czyto z własnego majątku y przemysłu, sprzedając płotna, naczynia, wieprze, miód, maki, chleby &c: czyli też przekupując a w droższe miejsca woząc, lub w furmanki się najmując: bo tak grosz świeży mieć może zawsze. 11. Niech pić nie idzie do szynkowni, ale niech dla posiłku trunku odyskuje do domu: przez co oszczędzi y majątku y zdrowia y czasu.

W I A D O M O S C I.

O R O L I.

WZględem Roli potrzeba ją naprzód dobrze uprawić. *Powtore: dobrze zasiać. Potrzebie: Sucho z pola zebrać. Uprawa Roli na tym zależy, aby była pulchna: z kąd im więcej się razy orze ziemia, tym lepszy czyni urodzay. Doświadczono we Francyi, trzy razy zorana rola lubo Rok był suchy, dobry zrodziła owies, a pięć razy zorana na pszenicę, lepiey urodziła niż na gnoiu.*

Wszak.

Wszakże dla poprawienia gruntu gno-
ienie jest potrzebne: mniej lub więcej
podług gruntu. Rola najlepsza jest czar-
na: po niej idzie szara; po tej kleiowata
y ruda: po tej gliniasta: po tej piaszczy-
sta: na koniec kamienista. Rola najlepsza
najmniej potrzebuje gnoiu, im zaś po-
dleysza, tym więcej. Gnoiem y miesza-
niem dobrego gruntu ze złym, naprawu-
ią zły. Do gnoienia oprócz gnoiu bydłę-
cego zażywają mułu z rowow rzek y ka-
nałow, błota z ulic y z bagna. Piaszczyste
grunta może obrocić w urodzayne, kto
ma bagniska lub trzęsawice y z nich wy-
brawszy ziemię nawiezie piaski, okryje
na ćwierć łokcia pole. W Anglii na pia-
skach sieją grykę, która skoro zakwitnie,
orzą ją, zostawiają przez niedziel cztery
aby zgniła: potym orzą na Zyto lub Psze-
nicę. Grunt piaszczysty poprawiają na-
wożąc nań glinę y mieszając. Przeciwnie
grunt gliniasty poprawiają mieszając do
niego piasku, bo piasek przez glinę naby-
wa tęgosci, a glina przez piasek nabywa
pulchności. Podobnym sposobem popra-
wiać inną rolę: na przykład do zimney ia-
ka jest mokra; mieszając gorącej iaka jest
piaszczysta. &c.

Wszelkie oranie na zimę barzo popra-
wia grunta, które przez ściern zgnoiony
nabywają pulchności y kruszeią.

Siać trzeba zbożem dobrym nie sę-
chłym, y oziminę gęściey a Jarzynę rza-
dziey. Wieśniacy mylą się barzo, rozu-
miejąc, iż im gęściey zasieją, tym więcej
kłosów użną: bo ziarno iedno osobno po-
siane wydało nie raz kłosów 12. 15. 20. a-
bo też y 30. zamiast trzech lub czterech
gdy się gęsto sieie: krzaczkami albowiem zbo-
żowe nie mają miejsca krzewić się. Kie-
dy zaś siać? od gruntu y doświadczenia
zawisło. Pospolicie iednak *Pszenicę Ozim-*
kę sieją począwszy od Narodzenia N. PAN-
NY do S. Michała byle czas był pogo-
dny. *Zyto*: od S. Bartłomieja abo też N.
Panny Narodzenia (którą ztąd nazywają
Siewną) aż do S. Franciszka, owšem dru-
dzy późniey życzą aby niewybujało. Nie
siać pod czas wiatrow południowych, bo
wiele wydaie kłosów próżnych. *Jęcz-*
mień zasiewać się może w Kwietniu, aż do
końca Maia. Nasienie wybierać czyste
bez owsa czarnego, wyki, kakułu y inne-
go chwastu: inaczey *Jęczmień* od roku
do roku podleie. Nie siać go, gdy wscho-
dni wiatr wieie. Na dawnym gnoiu sieją
na Nowiu, na świeżym po Nowiu: roli
tłustey, suchey y miękkiey nie lubi. *O-*
wies sieją począwszy od Marca aż do Ma-
ia. Grunt lepiey z orać przed zimą, aby
skruszał y zlagodził, który ma być po-
miernie

miernie chudy. Podczas Pełni owies sie-
ią. Zasiałszy nim rolę z orać, a po 6.
dniach zabronować, czyśty się urodzi.
Pszenica Jara więcej daie ziarna niż *O-
zimka*. Sieią na gruncie frzednim w roku
przeszłym gnoionym, lub też y na do-
brze ugnioionym w tym Roku osobliwie
kiedy trzy lub cztery razy będzie z ora-
ny. Na zasiew brać Pszenicę od Roku: a
siać po Pełni we dwa lub we trzy dni. *Pro-
so* zasiewaia na pulchnym y łagodnym
gruncie dwa garce iego ze 30. garcami
ziemi pomieszawszy. Ponieważ nie razem
dojrzewa, lecz pierwey we frzodku: więc
trzeba w płachty zebrać dojrzałe ziarna
pierwey, nim doydą inne. Siewaia w
Maju we dni krzyżowe. Lepiey się udaie
na ziemi wilgotney. *Groch* naywięcey
zasiewaia w Kwietniu zaoruiąc go na 4. lub
5. calów w ziemię y broną równaiąc pole.
Lecz ci lepiey czynić zwykli, którzy
takową rolę w Jesieni orać każą. Sieią we
trzy dni po Pełni, lub na Nowiu. *Bób*
żadnego gnoionego niepotrzebuie gruntu.
lecz chudo frzedniego owšem grunt czy-
ni tłusty y dojrzały. Przymrozki nocne
szkodzą mu, á przeto nietrzeba go zbyt
wcześnie zasiewać. *Gryka* czyli *Tatarska*
zasiewa się na gruncie letkim, owšem pia-
szczytym, w Maju lub później. Słoma
iey

iey dobra każdemu bydłu. *Soczewica* zaś siewa się przy końcu Kwietnia na ugorze podczas Wiosny ugnionym. Słomaiey jest przednią paszą dla Owiec Jagniąt y Cieląt. Sieią też Soczewicę przydawczy do niey sześć części Jęczmienia, zkąd przedziwna pasza dla bydła ze słomy, a z ziarna obrok dla koni. Owszem z żytem zmieszawszy chleb dla czeladzi barzo dobry y wysoko narasta. *Konopie* potrzebią ziemi dobrze uprawney, y dobrze się barzo udają, gdy je zaśiawszy, gołębieńcem ziemię pokryiesz. *Lny* nie tak uprawną, iako dobrą lubią rolę. Sieią je po Wniebowstąpieniu Pańskim na ostatniey kwadrze, albo też tak konopie iako y Lny sieią koło 25. Kwietnia y koło 25. Maia.

Do zbierania wszelkiego zboża z pola, iako to: *Zyta, Pszenicy, Jęczmienia, Owsa* &c: zamiast sierpa życzą używać kosy; bo prędzey nierównie robota idzie, y człowiekowi zdrowiey. Zażywaiąc kosy, we dwóch dniach uprzątnie się pole, które ledwieby za dni pięć mogło być pożęte. Ani więcey wysypnie się zboża kosząc, niżeli żnąc, iako wykalkulowano. Koszenie iednak *Zyta* lub *Pszenicy* dzieie się innym sposobem iak *Owsa*, który koszą z przyprawionemi do kosy grabkami y postępując z prawey ręki na lewą; gdy *Zyto* lub

lub Pszenicę kosząc, używają kos z łuczka-
mi, postępując z lewey ręki na prawą, a
zboże ku zbożu stojącemu ścinając y o-
pierając, które inny Człowiek w tyle idą-
cy zbiera y odwraca.

W I A D O M O S C II.

o *ŻARZPNIE OGRODOWEY*

NA Kapustę, Pietruszkę, Kuczmerkę,
Cebulę, Marchew, Rzepę, Buraki,
Pasternak, Ogurki, Rzodkiew, Czosnek,
Banie, trzeba gnoiu y uprawić iako nay-
lepiey ziemię.

Kapusta Wymaga dla siebie dobrego
gruntu, y nie bardzo rodzi na górzystym,
suchym y piaszczystym, lecz w nizinach:
a im ją częściej okopują, tym się buyniej-
sza udaje. Aby zaś robaństwo nie szkodzi-
ło, siał między nią Konopie lub Ciecior-
kę w bruzdach. Ziemię na której się ma
śadzić, trzeba krowim lub innym gnoiem
należycie zgnoić. Gnoienie takowe bywa
albo w Jesieni albo też y Zimą, kiedy po-
ra powietrza dozwoli, y ten gnój trzeba
iako najprędzey zorać albo też głęboko za-
kopać. Skoro pocznie chwast wyrastać,
trzeba go powtornie orać, albo też prze-
kopać, a potym pobronować y porównać.

Dla *Żarnu* powinien być grunt do-
brze ugnioiony y skopany. Co tak przed
Zimą

Zimą iako y po niey być może. Zasięwaia wczśnie w Marcu y zagrabiaiać nasienie, á gdy do przesadzania będzie zdolny, spieszą się z tym y polewają go.

Pasternak Sieia ná gruncie któryby dwa lub trzema laty był gnoiony, y ná którym rośły inne warzywa, iako Kapusta, Cebula &c. Zasięwaia ná Wiosnę podczas pogody y cichego powietrza. Skoro wnidzie, wypleć go trzeba y wyczyścić, żeby nie był gęsty. Koło S. Bartłomieja można go iuż ieść. Ná Zimę wykopać z potrzebę, á resztę zostawić, gdyż mrozy nie szkodzą. Pasternak stłukşy daia bydłu z inną pastwą zmieszawszy, odczego tyie.

Cwikła czyli *Buraki* potrzebuia gruntu dobrego, ugnioionego; takowego iednak ná którymby dwiema lub trzema w przod laty inna była Iarżyna. Zasięwaia zwyczajnie od Kwietnia aż do Maia. Skoro wnidzie, wyplewić należy, y nie zbyt gęsto trzymać. Tygodniem lub dwiema przed S. Michałem wykopuia się dla mrozu.

Marchew Ná podobnymże gruncie iak Pasternak y Buraki sieia, przestrzegaiac aby grunt nie był letki, y sama nie zbyt gęsto, ni rzadko zasiana. Przed albo po S. Michale zaraz wykopywać się zwykła, á siać w Kwietniu. Dobrą iest strawą nie tylko

tylko dla ludzi, ale też dla świni, bydła, owiec y koni utłukszy ią y z owsem pomieszawszy lub fieczką, otwiera im żołądek y od gruzołów zachowuje.

Rzepa Potrzebuie frzedniego lecz nie świeżo gnoionego gruntu. Grunt dla niej w Iesieni z orać lub skopać należy, y oczyścić pierwey od chwastu. Lubi ziemię dobrze uprawną, ale wilgotną. Rzepa każda wielka y miękka bywa gdy ziarno Bani w nie włoży, albo gdy zbyt nie liście oberwiesz. Wykopuie się po S. Michale y chowa w piwnicach lub dołach, oberznawszy ią z naci, która posiekana y utłuczona, służy bydłu za pokarm.

Szpinak Lubi grunt dobry y frzedni, ale nań gnoić nie potrzeba. Wschodzi prętko y roście przed Zimą, na wszelkie mrozy wytrzymały. Na Wiosnę skoro śnieg zginie, rość znowu poczyną w nie zmierney mnogości, y zamiast paszy dla bydła służyć może.

Kartofle Rodzą się na każdym gruncie. W Iesieni orzą na nie grunt głęboko y bronują oczyszczając z chwastu. Na Wiosnę znowu orzą, y jeżeliby zbyt był chudy, tedy narzucić gnoiem albo mułem sławowym, albo popiołem. Ku końcowi Maia sadzą je na zagonach wązkich. Jedna sztuka ieśli będzie mała, wtyka się w ziemię

ziemię o ćwierć prawie łokcia od drugiej, a wielkie rozrzucają się na dwie, trzy y więcej części, byle przy każdym kawałku oko czyli korzonek pozostał. Z tych każdy kawałek laszkę czyli krzak cały wydaie. Gdy już wschodzić poczną, oplewiał ie poty, aż swym liściem ziemię pokryją. Gdy kwitnąć poczną, urzynać y dawać krowom, z kąd y wiele y tłuste mleko daia. Nim mrozy začną w lesieni, wykopują się. Ze dwóch korcy można wziąć sześćdziesiąt albo też y sto. Sytny z nich jest pokarm. Mielą ie z żytem ugotowawszy pierwey obłupiwszy y wyfuszyszy, y smaczny chleb pieką. Robią też z nich Mąkę, Krochmal, Puder. Robią *Kartoflowe Syry* mieszając na pół z twarogiem, ugotowawszy pierwey, obłupiwszy y startszy drobno na tarce. Służą ugotowane y utłuczone na ciasto lub same przez się, lub z inną paszą zmieszane do tuczenia: wołów, wieprzów, kurow, gęsi, indyków.

Cebulę sieia zaraz iak śnieg ziemię odkryie, lepiej rośnie gdy nasienie ie y dzień y drugi w wodzie będzie moczone, albo gdy gnoiewką będzie podlewana.

Salata Potrzebuie gruntu dobrze skopanego y zgnoionego, którego uprawa tak w Jesieni iako y na Wiosnę być może.

Skoro

Skoro nasienienie znidzie á korzeń do prześadzenia dobry, przesadza się ná infzy zagon ná 8. lub 12. calów odległości od siebie, polewając często, y przestrzegając áby się krzak ieden Sałaty nietykał drugiego: inaczey wybuia, y rozrastać się nie będzie. Kto chce od Wiosny aż do Zimy mieć świeże główki, niech co Niedziel dwie lub cztery, młode krzewia przesadza.

Ogurki Siane pod czas Pełni większe bywają: żeby były białe y słodkiego smaku, nasienie ich moczyć w mleku owczym, lub miodzie, lub w wodzie cukrowey.

Chrzan Potrzebuie ziemi miękkiey, świeżey y dobrze wyczyszczoney.

Pory Sieią tak ná Wiosnę iako y w Jesieni, ále nieco po Nowiu: lecz gdy ie przesadzaią, nie z gnoiem: ále z piaskiem mieszaią ziemię.

Ná *Melony* naylepsza ziemia z pod darni kopana: bywają słodsze, gdy ich nasienie w wodzie cukrowey moczą.

Groch Włoski czyli *Szablasty* Sieią ná Wiosnę, w przod go dzień y drugi w ciepłej wodzie moczywszy, w ziemię tłustą y dobrze wilgotną.

Grochy álbo *Boby Tureckie* Lubią ziemię tłustą dobrze uprawną. Sieią ie ná

C

Wiosnę

Wiofnę pod Pełnią, często z chwaśców
pieląc y ziemią obfypuiąc.

Pietruszka daleko buyniey roście, gdy
nasienie iey w Kozie bobki zalepiwszy,
w ziemię miatką sadzą.

Gąsienice czyli *liszki* wytracisz *naprzod*
dymem smoły z siarką zmieszaney kurząc,
powtore wziąwszy z lasa starego gniazda
mrowilko, rozsypać te mrowki między
zagony kapusty, to ie wyiedzą. *Mrowki*
zaś same wygubisz posypawszy ie kretą
białą, á *glisty* kropiąc ziemię wodą ciepłą
z niegaszonym wapnem zmieszaną. *Kre-*
ty zaś nakładźszy czosnku w ich dziury.

W I A D O M O S C III.

o *BYDLE ROGATYM*:

y *CHLEWNYM*.

Bydła rogatego tyle chować dla nabiału
y gnoiu ile wystarczy paszy y karmu.
Nie zachudzać go osobliwie koło Adwen-
tu, inaczey zawsze chude będzie. Ná zi-
mę chrostem lub choiną ociszyć oborę
dla ciepła. Obory y karmniki czysto trzy-
mać, y słomą suchą wyściełać, á bydło
zgrzeblem wyczesywać y z brudów ocie-
rać. *Wółmi* orać iedni życzą, iż mniej
karm kosztuje, równiey się orze, y gdy
zestarzeią, zdadzą się ná kuchnię. *Koźmi*
drudzy, iż prędzey się orze y do drogi
konia użyć można.

Bydło

Bydło Mleczne są krowy, kozy, owce. Takowemu bydłu należy dawać tłuſtą paſzę, y doſtatecznie poić. Wydaiąć ie mocno: inaczey zatykaia ſię wymiona, traci ſię mleko, y bydle źle ſię miewa. Latem rano wyganiać w pole, aby ſię za chłodu napaſło.

Owce czynią pięcioraki pożytek: Nabiał, wełnę, mięſo, ſkóry y gnoy. Strzygą ie dwa razy ná Rok, ná Wioſnę y w leſieni. Zeby zdrowe były, niewyganiać ich ná reſę aż oſchnie. Mokra y błotniſta paſza ſzkodzi im, więc ná ſuchych, gorzyſtych mieyſcach paść należy. Pokarm w Zimie odmieniać daiąc iuż ſłomę Jęczmienną, Pszeniczną, iuż ſiano: iuż grochowiny. Owſiana zaś ſłoma ſzkodzi. Sol też dawać albo zmieſzawſzy z czym, albo też całkiem aby lizały naymniey co Mieſiąc

Kozy łak są ładne do chowania, tak też czynią pożytek z mleka, mięſa, ſkur y gnoiu.

Dobra Swinia oproſi ſię dwa razy naymniey do Roku, á za kaźdym razem wydać może namniey oſmioro proſiat: gdyż przez cztery Mieſiace bywaią proſne, á karmią cztery lub ſześć Niedziel. Lepiey tego bydła mieć mniey á dobrze tuczyć, niź wiele chudego y drobnego. Latem dla obmycia brudu przez wodę przepę-

dzać, koło S. Tomaszka karmić wieprze,
lub podchowale stada bić ná domową po-
trzebę.

W I A D O M O S C IV.

o PASIECE albo PSZCZOLACH.

Gospodarz mający Pszczoły bez wiel-
kiej pracy odbiera zysk znaczny.
Ule mają być okiem ná południe posta-
wione, daszki nad niemi opatrzone y w
ogrodzeniu zamczytym. Nasiać między
Pasieką ziela: Mateczniku czyli Melissy,
Dzięcieliny, Szalwii, Cząbru y Szczo-
drzeńcu, aby miały paszą, miodu wiele
przynosząc y roie dając, á inny chwast
wszelki oczyścić. Gdy dlá zimna albo zby-
tecznego gorąca wychodzić w pole nie
chcą, podkurzać ich suchym gnoiem.
Zeby nie zaziębły w Zimie, Słomą Ule
poobwiązywać w koło, tylko oddech dlá
nich zostawiwszy. Gdy się nie żywe
znayduią, znak iest choroby, przeto da-
wać im ná chlebie Miodu z gałką Muszka-
tową dobrze utłuczoną: podbierać ná Wio-
sne ku końcowi Kwietnia, lub ná począ-
tku Maia y drugi raz koło S. Bartłomieja:
á ieżli Iesień pogodna tedy y trzeci raz
w Październiku: zostawuiąc ná zimę trze-
cią część miodu, á na lato dzieśiątą. Zi-
mą koło S. Kazimierza podchędożyć y
dąć

dać miodu ná patyce do iedzenia, ieśli nie mają: á gdy ziemia zacznie zielenieć, fusz wybrać. Roiow koło S. Jakóba pilnować, które gdy wychodzić mają, graią potężnie: takóž przed okami Dla osobliwie wieczorem wiele ich siedzieć zwykło.

W I A D O M O S C V.

o CHMIELU y TABACE.

Chmieł potrzebuie ziemi tłustey y gnoioney. Sadzić go ziemię wygracowawszy ná ostatniey Kwadrze w Wrześniu, Październiku, w Lutym y w Marcu, y wczesnie zatyczyć. Ná Wiosnę grunt iego z chwastu wygrabić, poruszyć go w ziemi dla prętszego krzewienia, á zebrany w przykryciu chować áby nie wywie-trzał.

Tabaka Potrzebuie dobrego gruntu, álbo przynaymniey frzedniego. Naylep-szy iest czarny z piaskiem álbo piaszczy-
sty z mułem lub ílem pomieszany. Na-
sienie Tabaki moczą koło Zwiastowania
Nayświętzey Panny od pory do pory
á potym w woreczku w ciepłej Izbie za-
wieszaią trzymaiąc wilgotno aż rostki
puści: kiedy sieią ią ná grzędach, á od
mrozów słomą przykrywaią. A gdy li-
stków 5. lub 6. puści, przesadzaią ią niby
rozśadę ná inną rolę: polewaią oblamuią

nakształt kapuſty. Koło podwyżſzenia S. Krzyża zbierają y pod dach wieſzają. Ná naſienie, áby ſię lepiej doſtała, oſobno w ogrodzie ſieją.

R O Z D Z I A Ł V.

O LEKARSTWACH DOMOWYCH DLA LUDZI.

*A*Petyt zepsowany naprawują Wiſnie ſurowe lub warzone, *takoż* konfekt z agreſtu álbo z porzeczek robiony. *takoż* Rożą warząc w wodzie, y tę wodę oſłodziwszy rano y ná noc piąc.

Biegunka: Jęczmienney kaſzy, w Occie ugotować bez foli y kilka łyżek zieść pomaga ná biegunkę. 2. Czoſnek warzony zaſtanawia mocno. 3. Jagody Jeżynowe lub kwiat Jeżynowy mieć w zapasie, utłuc drobno y dać wypić w trunku iakim. 4. Jagody czarne ſuſzone choway od lata, weźmiy garść, utrzyi miałko y daway pić z trunkiem. 5. Swinie łayno uſuſzyć, zetrzeć ná proch, y dawać pić. 6. Żywica Topołowa z piwem ciepłym biegunki y pot zbytni tamuie.

Duſzność Gotuy Bob z Czoſnkiem y często zażyway, uſmierza ſtary kaſzel. 2. Toż ſprawi Rzodkiew uſkrobawſzy zmieſzać z praſnym miodem y ieść. 3.

Utluc

Utluc nasienia pokrzywianego y usmażyć wśzy z miodem przasnym, zażywać.

Dymienice, Wrzody, bolączki leczyć. 1. Soli pospolitey miałkiewy ile chcesz rozmie szay w żółtku iaiowym, aż gęsta maść będzie y przyłoż. 2. Spal ná popioł skórki wierzbowe, zasypuy rany, goi ie y wysusza. 3. Utlucz Sałatę ná miazgę, przykładay ná rany, leczy to y ogień wyciąga, chociaż lepiej pomaga gorączkom niż ranom. 4. Ná wrzody twarde upiekłszy Cebulę, utluc ją y ciepło przykładać, miękczając.

Dzwiganiem gdy się kto urazi Niechay piie kamień czerwony z Ociem, álbo krew kozłową ná proch startą, álbo żółtek iaia surowego: álbo Walbrut.

Febra Utrzyi Rozmarynu ná proszek, piy z Winem przed febrą, prętko uśtanie. 2. Utlucz liścia wierzbowego ná miazgę, wyciśniy sok y piy z piwem ciepłym. 3. Utlucz korzeń sialkowy ná proszek y zażyway go z ociem y miodem przasnym naczczu. 4. Mocz Rzodkiew przez trzy dni w Occie, przywarz troche, przecedź, ośłodź miodem y piy. 5. Z Piołunu świeżego wyciśni sok, ocukruy, piy ná raz dwie łyżki, Służy to ná febry zastarzałe. 6. Slazu ziela nazbierać, warzyć w mięsie jakim y dać ieść álbo pić choremu; Za-

twardzenie żołądka rozwilża y stołcem
wyprowadza. 7. Nasienie Gorczyczne
warzyć w wodzie, y tey wody wystu-
dzoney dać się napić choremu. 8. Skórkę
od Rzodkwi wierzchnią ukraiać drobno
y uwiercić, potym przydać do tego mio-
du przasnego, leczy febry kwartanny y
codzienne. 9. Nasienie Pasternakowe ná
proch starte, przed paroxyzmem zażyte
pomaga. 10. Ná febrę codzienną ieśli cho-
ruie Męszczyzna tedy wieprzowego, ie-
śli Niewiašta tedy świniego łayna wzię-
wszy, pieprzu y szafranu przysypawszy,
miodu przasnego łyżkę włożyć, w pi-
wie dobrze uwarzyć y wypić. 11. Sok
od Ruty wypić z białym Winem łyżek
pięć lub sześć przed febrą, to ją odpędzi.

Glisty albo Robaki Sok z Mięty piąc z
Ostem morzy glisty. 2. Ruta w oliwie
smażona y z trunkiem używana toż czyni.
3. Sok Pokrzywy z Solą y z sytą Miodo-
wą pić. 4. Cebulę posiekawszy drobno
moczyć w wodzie studzienney przez noc,
á rano dawać pić. 5. Garść żyta dobrze
spłókanego, w wodzie z Koryandrą uwa-
rzyć y przecedziwszy pić, wypędza ro-
baki z żywota. 6. Warz pokrzywę w
Miodzie pitym, przyday Soli trochę y
daway pić. 7. Korzeń fialkowy warz w
wodzie, daway pić. 8. Roztworz mąki
piękney

piękney Pszenney garść w wodzie stokowej tak rzadko iak mleko, day pić zamiast mleka, á glisty stolcem wynidą.

Gorączka W gorączkach wszelakich zażywać w napoiu miernym albo y w iedzeniu, biorąc ná raz tak wiele, iak dobrze nożem zaiąć może proszków: kamieni rakowych, lub okunich, rogu Ieleniego, lub Łosiego, skorup ślimakowych, iaiecznych, ferca Ieleniego, Wołowego, szczęki Szczupaka, kości grzbietu Węgorzowego. 2. Gorączkę uśmierza *Spiritus Nitri* po kropel 5. lub 7. w piwie albo w Winie zażywaiąc, także *Spiritus Vitrioli*. 3. Do Pietruszki przyday Oätu, utłucz to ná miazgę y przykładay ná pulsę. 4. Do podeszew gołych przykładay śledzia, albo lina, gorączki leczy. 5. Bol głowy ustaie przykładaiąc mak biały uwierciony w doynicy z białkiem iaiowym ubitym.

Guzy twarde odmiękcza przyłożone mydło ciepło z miodem ciepłym roztarte. 2. Smarować tłustością od Gęsi, Kokoszy, Kozia. 3. Robić plastr zbobków kozich, owczych, maki Jęczmienney oätem y wodą przez połowę roztworzoney. *Patrz Dymienice.*

Hemoroidy Okładać cebulą pieczoną z maślem nieśtonym świeżym zmieszaną ciepło.

Kaduk

Kaduk álbo *wielka choroba* Kwiecie Li-
powe, álbo Jemioła dębowa ná proch stłu-
czona w kryniczney wodzie pita Kaduk
leczy. 2. Leczy takóž Piwonia z belicą
gotowana w Winie, zażywaiąc rano y ná
noc. 3. Pić gorczyczne nasienie z sokiem
ogórczanym. 4. Mleko kobyle pomaga
ná Kaduk, iako teŝ ná suchoty, dychawi-
cę y kaszel.

Kamień Nasienie melonowe piąc kru-
szy y moczem wywodzi. 2. Bylicy łót
lub pięć ćwierci łota w potrawie álbo w
trunku iakim codzién używaiąc ná kamień
pomaga: takóž ná Podagrę y Scyatykę.
3. Pokrzywy usiekay z iaiami kurzemi go-
towanemi y uparz w maśle á daway ieść
często. 4. Korzeń Jeżynowy suchy utrzy-
ná profzek y piy często. 5. Rakowych
oczek utartych ná profzek zażyi w piwie,
kamień kruszy, kolkę y dychawicę leczy.
6. Piąć Jałowiec warzony w wodzie ná
czcżą, álbo teŝ czosnek z gorzałką piąć
lub krew Kozłową, lub proch bobu ná po-
piół spalonego. 7. Pasternak często iadać.

Kancer Wrzód Leczy Trzebula, liście
iey przytłukszy y z Miodem uplastrowa-
wszy.

Kaszel Uśmierza zmieszawszy maśło bez
foli z Lipcem białym pić w ciepłym pi-
wie trzy razy ná dzień. 2. Zołtek iaiowy
zmie-

zmieszać z lodowatym Cukrem y zieżć
3. Uwarzyć kafzy ięczmienney rzadko,
przecedzić, przydać miodu czyftego y
pic często po łyszczu.

Kolki. Ufusz szczękę od Szczupaka, utrzyi
na prošek y piy w trunku, pomaga na
kolki y kamień. 2. Warz pokrzywy w
winie y piy. 3. Warz czosnek, przyday
Olwy y piy.

Krew Krwią pluiącym sok mięty z o-
stem go piiąc pomocny. 2. Rutę trzy
roszczki warzyć w winie y ciepło pić. 3.
Spal Zabę iakąkolwiek na prošek w gar-
nuszku, day w trunku iakim wypić, za-
stanawia krew z nosa, lub zkadkolwiek
płynącą. 4. Kozie łayno w piwie warzo-
ne y raz drugi pite, toż sprawuie. 5.
Łayno wieprzowe ufuszone utrzyi na pro-
šek y wypii w trunku iakim, pomaga
krwią pluiącym. 6. Sok pokrzywiany z
cukrem umieszawfzy pic.

Kurcz, gdy kogo trapi, niech warzy w
rzeczney wodzie niegaszone wapno, po-
tym wfypie foli, wleie oliwy, razem u-
miesz a y na dolegliwe mieysca plaftrem
przykłada. 2. Sliną na czczo niech miey-
sca cierpiące naciera. 3. Sokiem z iabłek
leśnych zmieszanym z oliwą smarować
mieysca te w których kurcz napada. 4.
Kurcz w nogach leczyć nosząc podwiązki
z fskury węgorzowey.

Łoma-

Łamanie kości abo bol po członkach (Arthritis) Leczą, wziąwszy dwie głowy Czołnku y iednę uncją *Gummi Ammoniacum*, razem to ztarfzy y dwie lub trzy gałeczki wodą czytłą rozpuściwszy robią, a iedną z nich wieczorem, drugą z rana żywaia y herbatą *Sassafras* tęgą popiiaią. Nietylko łamanie po członkach to rozpędza, ale nawet y członki skurczone rozwalnia.

Łozna choroba, gdzie ieden od drugiego zarażaiąc się choruią; leczy się. 1. Cegłę nową rozpalić iak ogień, ostem mocnym polać aby się para po Izbie zarażoney rozchodziła y humory trawiła. 2. Dawać im pić proszek serdeczny biały y czerwony.

Nog boleści leczą wziąwszy mocney gorzałki z solą mieszaiać a cienką chustę umaczawszy na ranę zawiaiać. 2. Grzeia piwo z maślem y w tym nogi kąpia. 3. Cytrynę do rozaney wodki wyciskaia, a gąbkę w tym maczaiać nacieraia nabrzmiałe abo opuchłe nogi. 4. Na puchlinę w nogach, Slimaki tłuką z skorupami, y tym okładaia. 5. Sufz z ula Pszczoł młodych iarzęcy na plastr rozgnieciony na rany y dziury w goleniach przykładaią, aż się zagoia. 6. Pomaga też okładać nogi miazgą lipową, lub korą lub liściem lipowym.

Oczy

¹ *Oczy* ciekące wyfusza kwiat malinowy w wodzie roztarty y przywiany. 2. Bielemo zaſtarzale, Sok Ruciany z miodem odſzumowanym wpuſzczaiąc na nie, ſciera. 3. Sok z owſa zielonego wyciſniony, maczaiąc w nie chuſteczki wyciąga ogień z oczu. Toż czyni białek iaiowy utarty z bryłką hałunu na miſce glinianey, aż zgęſnie iak ſmietana, gdy w tym umoczone chuſtki przyłożą na oczy.

Odziebienie abo *odmrożenie* noſa, palcow &c: Na członek odziebiony przykładać jabłka zgniłe, lub zmrożone, ciepło iednak, albo groch ſurowy zeżwawſzy, albo drożdże piwa dobrego, albo rzepę warzoną w wodzie, ciepło. 2. Cwiklane korzenie z liſciem warząc okładać ciepło odmrożone członki.

Opalenie leczyć ſmaruiąc lnianym olejem zmieſzawſzy z minią; albo okładaiać ſkorką zieloną naſkrobaną z drzewa Bzowego, albo krowiencem ciepłym, albo gorzałką ciepłą, albo oliwą zmieſzaną z białkiem iaiowym. *Na opalenie od prochu* przykładać drożdże piwne z chlebem, albo czoſnek lub cebulę z mydłem ſtłuczoną: albo łayno kokofze z maſłem.

Oſpa aby na wierzch wychodziła, namocz w piwie naſienie rzepne, to piwo ciepłe niech dzieci piia, y w ciepłe ſię chowaią. 2. Miodu dobrego dać ſię napić.

Pedogra to jest łamanie w nogach, które też bywa w ręku, udach, stawach &c: leczą ją: wziąć piwa kwartę, w sypać w nią soli dwie łyżki dobre, grzać y okładać co godziną maczając, albo lagier śledziowy grzać y przykładać. Te bowiem rzeczy prętko puchlinę na wierzch wywabią, zaczym ból ustaie.

Powietrza morowego chcąc uysć trzeba 1. Czołnek iadać z potrawami. 2. Jaskułcze ziele, Rutę, czołnek y gorzałkę utłuc na miazgę, wicisnąć sok, y pić łyżkę dobrą z rana na czczo. 3. Żywe srebrnośc na szyi w orzechu łaskowym, lub w piorku zaszpuntowane, broni od zarazy: ale często odmieniac. 4. Palić przed domem gnoie, drwa dębowe, Jałowcowe, nie wychodzić z domu na czczo.

Puchlina Sok z liścia Rzodkwi wyciśnięty piąc często, spędza puchlinę. 2. Utłucz Rzodkiew na miazgę, przykładay na żywot, kiedy już dużo opuch, to pomaga y zgania puchlinę. 3. Ubodzy ludzie zażywaią na ściąganie puchliny proszku z ziarenek Hebdownych albo Bzowych.

Rany wszystkie leczy воск czarny, który się znayduje w Ulach. 2. Szmata starey słoniny natkawszy smolnym łuczywem y owsem, zapalić y nad wodą wysoką trzymać, żeby tłustość z słoniny y łuczywa
na

na wodę kapala, którą z wody zebrawfzy, będzie maść na wszystkie rany. 3. Goi takż: uryna, plastr żabiego skrzeku, sok dzięgielowy, krew Gołębia, tłustość węgorzowa, paieczyna, listki tabaczne.

Rany. Weźmi świeże gaśiorowe łayno, przyłoż ie na ranę, wyciąga z rany kulę, strzały y szkło. 2. Złapay mysz, rozedrzyi ią żywo, przykładay na ranę, wyciągnie strzałę, kulę, szkło, drewno, y iad wszelki. 3. Nasienie rzezuchy czyli Nasturtium miało utarte, a z smołą plastrzem przykładane wyciąga trzaski, szkła, y każdą rzecz w ciele utkwioną. Toż samo czyni sadło albo skrom zaięczy. 4. Twarog świeży dziś tworzony przyłoż do rany, niech pobędzie przez godzinę, do niego robaki wylażą. Czyń to odmieniaiąc aż ich nie będzie: wtedy liście Topolowe, lub inne Plastry kładniy na ranę, a zgoi się.

Purgans czyli ściągnienie sprawić. 1. Cwierć łota ziela Senesu gotuy ze śliwkami suchemi, y iedz te śliwki. 2. Wroble łayno namocz w piwie ciepłym y wypiy. 3. Korzeń fialkowy utrzyi na prozpek piiąc z octem miodowym, śledzionę zamuloną czyści. 4. Skorkę od Bzu oskrobać na doł, namoczyć w piwie y pic. 5. Szlaz ziele warz y piy.

Roża Jedna bywa z gorączką y zapaleniem części ciała, á druga z nabrzmiałością. Leczą ją 1. wziąwszy gorzałki prostej, sypią w nią soli, grzeią y maczając chusty okładają. 2. Skorki zielone bżowe álbo kwiat warzą w ługu y przykładają. NB. zimnym likworem nie okładać Roży bo się pryszczy. 3. Weź żółtków jajowych twardo uwarzonych co chcesz, rozwierć je w doynicy, przylawszy trochę gorzałki, włóż trochę soli, zagrzey y okładay. 4. Łayno wołowe z octem przygrzane y okładane pomaga. 5. Jeśliby się Roża pryszczyła, weź gorzałki, nakray do niej mydła, przywarz żeby się roztopiło, maczay w tym chusty y okładay. 6. Jeżeliby się Roża exulcerowała; weź wołku żółtego iak gęsie jaje, żywice sosnowey połowę mniej, łoiu Kozłowego trochę, oleiu lnianego trochę, spuść wraz, będzieś miał maść dobrą.

Ruptura álbo zerwanie się. Ná to zrobić Plastr z smażonych w maśle zielonych Jąłowcowych jagod, tedy luboby się y wnętrze wyfunęły, przyprowadzić może człowieka do przeszłego zdrowia. 2. Bukwicę, Żywokost, Macierzankę uwarzywszy z octem y oliwą pić, y tym się smarować. 3. Ziele *żabie gronka* osobliwym sposobem służy ná Ruptury. Sok z niego wycisnąć.

ciśnawszy pić, takż warzyć y przykła-
dać. 4. Warz Zywokost w piwie y to piy
często. Możesz tym zieleń okładać ru-
pturę, w krótce zdrów będziesz.

Scyatyka albo *bol w udzie* Rozchodzący się po ca-
łey nodze. Leczą ją 1. Uwarzywszy pokrzywy w
piwie y przydawszy Gorczycy tłuczoney okładają
nogę. 2. Nakładszy Kamfory do gorzałki, iak się
rozpuści nacierają nią przy ogniu. 3. Bańkami ocią-
gają. 4. Nacierają wodką Węgierską z Kamforą.
5. Stawiają piławki ná końcu krzyża.

Suchoty Maiący niech sok Rzodkwiany piie rano
y ná noc. 2. Sok Chrzanowy z trunkiem używany
także dobry. 3. Czosnek roztarty z polewką Bobo-
wą pić. 4. Mleko Kozie, Ośle pomaga ná suchoty
pijąc ie przewarzywszy.

Trucizna y lady. Skoro kto zachwyci trucizny
niech piie maśło roztopione, albo Mleko, albo Oli-
wę poty, poki nie zwomituie: albo czym może
niech womit poruſzy. 2. Utłuc nasienie rzepiane
ná proszek miałki, umieszać z Miodem przasnym y
ić. 3. Utłuc takż nasienie Rzodkwiane y dać
wypić w trunku iakim. 4. Utrzeć ná proszek miał-
ki ziele *Koszyſzko* zwane y wypić w Winie. Nasie-
nie takż ziela *Ofer* zwanego utłuczone miałko y
zażyte w Winie dobrym nie daie szerzyć się truci-
źnie. 5. Kiedy pies, wilk, koń wściekły ukąsi ál-
bo człowiek ſzalony kogo, przemyi zaraz ranę do-
brze, okładay ją rutą świeżą dobrze tłuczoną, da-
way ranionemu pić przez dni 40. Raki suche ná
proch utłuczone. Toż ſłuży y bydłu, y kiedy zmi-
ja albo wąż ukąsi.

Żeby bolejące leczą. 1. Glisty ziemne warząc w
Oliwie, y iak się ugotuią wystudzić á wlać tego
bleyku w ucho przeciwnie. 2. Przyłoż korzeń gor-
czyczny

czeczny ná ząb, á bol uſtanie. 3. Gorczycę biłą utłuc drobno, z Miodem przafnym y oćtem zmieſzać y trzymać w gębie. 4. Korzeń Szladowy ugotuy w dobrym Occie y trzymay po tey ſtronie, gdzie zęby bolą. 5. Szparagowy korzeń utrzyj ná miazgę, wyciſnij ſok y wley w ucho przeciwne, gdzie boli ząb. Sok takóž Cykoryi w uſciech trzymany bol uſmierza. 6. Jaſzczurkę zieloną o czterech nogach ſpalić ná proch, y tym proſzkiem gdy potrzebſz bolejące zęby, bez boleſci wylazą z dziąseł. 7. Wyciſnij mleko z zieleń *Skoczek*, álbo *Mlecz Wilcza* álbo *Mak leśny*, álbo *Czartowe Mleko* (*tithymallus*) nazwanego, zmieſzay ná ciaſto z piſzenną mąką, włuż ná ząb bolejący, trzymay długo, á ząb ſam wylezie. 8. Kadzidło z Czofnkiem utłucz y ná ná chory ząb przykładay. 9. Mozg Kuropatwy kładnij w ząb dziurawy, bol uſmierza.

Zanokćice zgubiſz utłukſzy glišów ziemnych y w chuſteczce przyłożywſzy.

Zołtaczkę Uleczyſz. 1. Utłucz liſcie Rzodkwi ná miazgę, wyciſnij ſok, piy y omiyway ſię nim. 2. Ugotuy Sałatę, przyday Oćtu y Oliwy á iedz to częſto. 3. Łayna kokofze, owcze, kozie, pſie, końskie lubo rozmąciwſzy z Winem álbo teſz z ciepłym piwem przecedzić y dawać pić: álbo ná proch miałko utarte: y zadane w czymkolwiek: po zażyciu położyć ſię y nakryć iak naylepiey dlá zapocenia.

LEKARSTWA dla BYDŁA.

Dla Bydła rogatego. 1. Gorczyce białey, Czofnku, Dryakwi bydlęcey razem utłukſzy, z Oćtem dobrym umieſzać y choremu zadawać bydłu. 2. Roſół od zaſolenia poćciow chować, y choremu dawać bydłu. 3. Dla zarazy powietrza, ſłedzia w ſztuki pokraiać, á z dziegciem y chlebem dawać.

Dlá Owiec Owce, áby nie odchodziły. 1. Weźmij białey Olszyny, Piotunu, Chmielu, warz to razem,

razem, ośol trochę, y day Owcom ná czczo ięś
to álbo pić. 2. Warz także Koperwas w Wodzie y
daway to pić. 3. Chmieliny od piwa dawać im ięś
iak nayczęścię same lub przydawşy troche piołu-
nu. 4. Motelice w nich leczą álbo Jarzębinę wa-
rząc z Tatarką y ośoliwşy tę polewkę daiąc pić,
álbo w Izbie zamknąwşy kurzą plewami konopne-
mi, aby się wyparskały.

Dlá świni Zelazo stare zardzewiałe álbo stal niech
leży w tym naczyniu, z którego świnie iadać y pić
będą. Iest to lekarstwo doświadczone. 2. Włóż li-
szą álbo psią suchą głowę w to naczynie, z którego
świnie iedzą y pią, niech tam zawşze leży.

Dlá pşow. Aby pies nie szalał utniy mu koniec
ogona we dni 30. lub 40. po iego urodzeniu. *Kie-
dy pies wściekły* ukąśi Człeka lub bydle, tedy 1.
poki się iad w ranie nie rozszerzy, przyłożyć pla-
ster z gorzycy drobno utłuczoney y umieszaney
z dobrym Ocetm odmieniając skoro oschnie. 2. Pić
Ocet Winny 3. Dawać ziele *Matrysylva* w mleku lub
ná chlebie zmaślem: y herbatą z tegoż ziela popiiać.
Toż pomaga wściekłym pşom y świniom.

Dlá koni. Ná kaszel: Rzodkwi w obrok nakraiać
y często dawać. Ná kamień: Rogu Jeleniego utarte-
go łyżkę dać w piwie. Ná zatwardzenie: wley w
gardło serwatki ciepłej álbo mleka słodkiego to go
przepurguie. Ná mocz: w prowadź do Owczarni y
tam go potrzyмай z godzinę. Albo też wierzch
brzozowy zetniy podłóż pod konia, to puści wo-
dę. Ná Sedno: Proch ze skóry węzowej utarty y
posypany goi wşzelkie sedna. Sedno zaś świeże go-
ią zasypuiąc od godziny do godziny kurzym zie-
lem ná proch startym, y ocetm przemywaiąc. Ná
robaki w sednie lub ranie Albo gryfzpanem drobno
utartym, álbo wapnem nie gaszonym zasypuy ra-
nę. Ná dychawicę w garnek nowy polewany poł-

garcowy nalej oliwy świeżey, włoż żywego Węgorza, nakryj y oblep ciastem aby nie parował, a gotuy poki się Węgorz ugotuie. Potym przecedzwszy przez chustę dawać po kwaterce przez trzy dni pić koniowi, lejąc w gardło po grzeble.

Kto więcej chce wiedzieć tak o Gospodarstwie, iako też o Lekarstwach, niech czyta Ekonomikę Ziemiańską Haura w Warszawie 1757. Dielo o Rolnictwie Du Hamela w Wilnie 1770. Księgę Ekonomiczną J. K. Syzona we Lwowie y w Warszawie 1775. &c. Apteczkę Lekarstw Domowych w Lublinie 1754. drukowane, z których y ten zbior wyjęty. Soków, Korzeni, y Liścia do Lekarstw tych, wcześniej pod czas Lata razbierać, y mieć w zapasie na potrzebę.

MINISTRANTURA

Albo sposob służenia do Mszy.

Xiądz mowi. Introibo ad Altare DEI.
Służący odpowiada. Ad DEUM qui lætificat
juventutem meam.

X. Judica me Deus &c. erue me.

S. Quia tu es DEUS fortitudo mea, quare me repulisti, & quare tristis incedo dum affligit me inimicus.

X. Emitte lucem tuam &c. & in tabernacula tua.

S. Et introibo ad Altare DEI, ad DEUM qui lætificat Juventutem meam.

X. Confitebor Tibi &c. & quare conturbas me.

S. Spera in DEO, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultûs mei & DEUS meus.

X. Gloria Patri &c. & Spiritui Sancto.

S. Sicut erat in principio & nunc & semper & in sæcula sæculorum, Amen.

X. Introibo ad Altare Dei.

S. Ad DEUM qui lætificat Juventutem meam.

X. Conf.

K. Dominus Vobiscum **S.** Et cum Spiritu Tuo.

X. Initium albo Sequentia **S.** Evangelii &c.

S. Gloria Tibi Dñe. y ná końcu: DEO Gratias.

P A C I E R Z

In Nomine Patris †, & Filii †, & Spiritus
Sancti †, Amen.

Pater noster, qui es in Cælis Sanctificetur Nomen
Tuum. Adveniat Regnum Tuum. Fiat voluntas
Tua, sicut in Cælo & in terra. Panem nostrum quo-
tidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita
nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.
Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos
à malo, Amen.

Ave MARIA gratiâ plena, Dominus Tecum,
Benedicta Tu in mulieribus, & benedictus Fru-
ctus ventris Tui JESUS. Sancta MARIA Mater
Dei, ora pro nobis peccatoribus nunc, & in hora
mortis nostræ, Amen.

Credo in DEUM Patrem Omnipotentem Crea-
torem Cæli & terræ. Et in JESUM Christum
Filium ejus unicum, Dominum nostrum: qui con-
ceptus est de Spiritu Sancto, natus ex MARIA
Virgine, passus sub Pontio Pilato, Crucifixus, mor-
tuis & sepultus: descendit ad inferos: tertia die
Resurrexit à mortuis: ascendit ad Cælos, sedet ad
dexteram DEI Patris Omnipotentis: inde venturus
est judicare vivos & mortuos. Credo in Spiritum
Sanctum, Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sancto-
rum Communionem, remissionem peccatorum, car-
nis resurrectionem, vitam æternam, Amen.

O L I C Z B I E,

Liczbę Początkową dzielą ná Numeracyą, Ad-
dycyą, Subtrakcyą, Mulżyplikacyą, Dymizyą.
Numeracya jest liczenie liczby rzędem ie-
dnym po sobie leżącey.

Liczba

Liczba Szkolna . 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.
 Kościelna I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX.
 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19.
 X. XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX.
 20. 30. 40. 50. 60. 90. 100. 200. 500. 1000.
 XX. XXX. XL. L. LX. XC. C. CC. D. M.
 2000. 10000.
 IIM. XM.

Addycja Iest zebranie w iednę Summę wielu liczb
 iedna pod drugą położonych naprzykład wzięło się
 za Zyto - - - - - 15. Złot.
 za Pszenicę - - - - - 12.
 za Owies - - - - - 8.

Summa - - - - - 35. Złot.

Subtrakcyja Iest odciagnienie mnieyszey Summy
 od więkkszey *naprzykład*: utargo-
 wało się - - - - - 35. Złot.

Kupiło się: Zelaza, Soli za - - - 3.
 Zostało - - - 32.

Mułyplikacyja Iest iedney Liczby przez drugą so-
 bie podłożoną, to iest przez *Mułyplikatora*,
 na większą rozmnożenie *naprzykład*: robiło
 Robotników - - - - - 35.

Zgodzeni po Złot. - - - - - 3.

Należy im - Złot. - - - - - 45.

Dywizyja Iest gdy pewna Summa na wiele części
 równych dzieli się przez *Dywizora* *naprzykład* ma
 Oyciec Substancyi - - - - - 20000. Talar.

Ma tenże Synów - - - - - 5.

Doftaie się każdemu po - - - 4000. Talar.

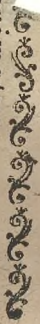
Tych y innych rodzajów Liczby, *naylacniey* nauczy
 (iako się namieniło z początku) *praktyczne*
Nauczyciela ukazywanie.

Świeckich i
rych Świętych

in w Rzywie z Sekretar-
ipustow,

a Świętych Kowregacyi
ustow Sekretarz.

Imprimatur

M. JACOBUS MARCISZOWSKI,
Canonicus Cathedralis Cracovien.

Academiae Rector. m. pp.

LITANIA
O ŚWIĘTYCH KANTYM.

Kyrie eleyson. Chryśte eleyson, Kyrie eleyson.
Chryśte uśłyż nas, Chryśte wyśłuchay nas.

Oycze z Niebá Boże.
Zmiłuy się nad námi.
Ojcie Odkupicielu światá Boże, Zmiłuy się nad námi.
Duchu Święty Boże, Zmiłuy się nad námi.
Święta Trojco jedyny Boże, Zmiłuy się nad námi.
Święty JANIIE KANTY,

iać
śmi
dział
się za
dość

K.

i w p. luo

nioś Pańskie

Pozdrowienie An

umartwych iezeli o

miciąc tego Psałm

Pozdrowienie Aniejskie

Kto znaydując się w Rzywie

na mil 20. dla spráwiedliwej pr

bydź przytomnym ná uroczyste

Oycie S. zwykt dáwać w Wielk

pienie Pánkie, iezeli spowiadaw

wáwśzy będzie się modlił za wyk

8c. dostąpi Odpustu, iak gdyby

Takowegoż Odpustu w zaiemnie

nie będzie ani w Rzywie, ani w

gdz ekolwiek się będzie znaydow

zatrudniiony, czyniac to co się

Ktoko

Rel. wian
upom i Bi
rowi Aka
o. 30 Odpustu
prze-
Święty
Września.

XX. XXX. XL. L.

2000. 10000.

IIIM. XM.

Addycja le
jedna pod dr
zã Zv

zgruza na słowo w 110
gregacya sad Odpust
przełożona, dacie poz
seupom Korony Poln
denii. Krąkowickiej n
Regestr za Rzymem w 12
drukowania. Dąb. Bz
Kongregacyi Odpust
1767.

(L. * S.)

Dycia
acho-
eż ta-
ac.
waniu
wany
Pa-
st 17.

Dostać się
Tych ymnych
(iako się nam
Naucz

ślaska Biblioteka Pu

221071

MF

Ośw. 507a — P2W5 C850 X

Le Kongregacyi
Kreacji
nustaj

nym po-
lecie
mogą być poży-